

С. Чукут

7. Гуманітарна політика щодо розвитку науки

7.1. Сучасний стан розвитку науки в Україні

7.2. Державна політика України в науковій і науково-технічній діяльності

7.3. Основні цілі та принципи державного управління наукової і науково-технічної сфери в Україні

7.4. Центральні органи державної виконавчої влади України в галузі науки

7.1. Сучасний стан розвитку науки в Україні

Наука - сфера людської діяльності, функцією якої є виробництво і теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність. У процесі історичного розвитку вона перетворюється у продуктивну силу суспільства і стає важливим соціальним інститутом. Поняття наука включає в себе як діяльність по отриманню нових знань, так і результат цієї діяльності – суму отриманих до даного моменту наукових знань, утворюючих у сукупності наукову картину світу.

Наука – надзвичайно складний і багатоаспектний соціальний феномен. Вона одночасно є системою об'єктивних знань і певним видом діяльності людей, засобом пізнання світу, найважливішим фактором розвитку виробництва, знаряддям перетворення світу. Отже, наука – не лише сума знань, це система знань, що постійно розвивається й одночасно є специфічним видом духовного виробництва. У межах духовного виробництва вихідними для розуміння і аналізу сутності науки виступають уже не самі наукові знання, а діяльність щодо їх виробництва - наукова праця. *Наука як соціальний інститут* являє собою об'єднання професійно зайнятих науковою діяльністю людей і матеріальних засобів її здійснення у вигляді системи організацій і установ для виконання функцій свідомого й цілеспрямованого керування науковою діяльністю

Прихід нового тисячоліття став приводом для глибокого аналізу і осмислення світовим співтовариством сучасного місця науки в системі людських цінностей, її ключової ролі у підвищенні якості життя, створенні сприятливого і здорового середовища для нинішнього та прийдешніх поколінь. У сучасному світі наука стала не лише головною виробничою силою, а й способом життя держав, світового співтовариства, соціальних груп, колективів, особистостей. Слід також зазначити, що сучасному етапу розвитку науки притаманні суттєві зміни в стилі мислення, методології наукового пізнання, в структурі знання, що невід’ємно пов’язано з трансформацією досліджуваного об’єкта і більш широким залученням абстрактно-теоретичних конструкцій до вивчення реальності.

«Що ж відбувається з українською наукою, чому ж вона не розквітає в умовах інтеграції зі світовим співтовариством, а лише щоразу чахне і повсякчас здає свої позиції?»* Відповідь, на думку фахівців, доволі тривіальна: наука завжди була тісно пов’язана з державними, класовими, груповими, клановими інтересами, так чи інакши обслуговуючи ці інтереси. Тому й міра залучення наукових досягнень у виробництво й суспільне життя, а також фінансування науки визначається цими інтересами. Безпека держави різко знижується, позаяк у правлячої еліти нема зацікавленості в замовленнях на наукові розробки. Небезпека для майбутнього держави має тенденцію посилюватися, оскільки існує обґрунтована загроза інтелекту нації, держава втрачає свої освітні і наукові школи, а значна частина наукових кадрів або виїжджає за кордон, або зазвичай робить вибір на користь “внутрішньої еміграції” – різних видів заробітчанства, щоб просто вижити. Таким чином, українська наука втрачає і еліту, і середню ланку, за відсутності якої нормальний розвиток науки виявляється неможливим, позаяк наукова еліта має своїм підґрунтям середній клас науки, за відсутності якого ефективність еліти катастрофічно падає.

Сьогодні практично усіма визнається, що в Україні згасає як *когнітивна* функція науки – виробництво нового знання, так і *соціальна* – забезпечення

---

* В.Андрущенко, Л.Губерський, М.Михальченко. Культура. Ідеологія Особистість. – С.543.

науково-технічного і соціального прогресу, розвиток економіки, медицини, освіти, транспорту й зв'язку тощо. Зокрема це пояснюється тим, що “помилковість прийнятої на старті реформ моделі ринкової трансформації полягала (як це нині стає очевидним) в оцінці України як держави нерозвиненої не лише з економічної, а й науково-технічної і технологічної точок зору, з усіма наслідками, що з цього випливали. Ця хибна позиція не дозволила створити необхідні умови для примноження та зміцнення інтелектуального потенціалу суспільства, інноваційного розвитку економіки, освоєння нових високих технологій, подолання структурних деформацій, успадкованих від адміністративно-командної системи.”*

Як наслідок українськими дослідниками відзначається небезпечна тенденція деінтелектуалізації українського суспільства. Оскільки ринковий потенціал науки в Україні низький з огляду на відсутність внутрішньої трансформації і реформ в управлінні нею, то вона переживає загальну кризу в усіх вимірах: в когнітивному, функціональному, соціальному, інформаційному, виховному та інших. Хоча слід відзначити, що загальна криза по-різному вплинула на наукові галузі. Доволі довго природничі науки, особливо ті, що обслуговували військово-промисловий комплекс, вважали себе справжніми, а ідеологізовані суспільні – несправжніми, профанаційними. Перехідний період в Україні продемонстрував цікаве явище: в той час, коли природознавство буксує, втрачає престиж, такі суспільні науки, як соціологія, політологія, психологія, а також правничі дисципліни переживають період відносного розквіту. Це можна пояснити тим, що функції і популярність тих чи інших наук доцільно розглядати під кутом зору їхньої залежності від спрямованості державного замовлення (як безпосереднього, так і опосередкованого). У цьому контексті можна виявити, що визначальними соціальними *функціями радянської науки* були її державні функції: обґрунтування історичної необхідності соціалістичної революції і перемоги

---

*Європейський вибір: Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки. Послання Президента України до Верховної Ради України. <http://www.kuchma.gov.ua/main/>

комунізму в світовому масштабі, посилення військової могутності соціалістичного табору, поширення марксистсько-ленінського світогляду, ідеології, боротьба з релігією та буржуазним способом життя, пильнування внутрішніх і зовнішніх ворогів тощо. *Функції, притаманні науці пострадянського періоду* суттєво відмінні: це, насамперед, формування нового знання, а також прискорення науково-технічного прогресу, обслуговування ринкових відносин, світоглядна, освітня, аксіологічна та інші – в інтересах, якщо не всього суспільства, то принаймні, його значної частини. Зрештою, як зазначають дослідники, існує ще й *псевдоелітарна функція науки*, котра полягає в обслуговуванні політичної та економічної еліти суспільства.

Важливою обставиною сьогодення є те, що низка наук – особливо суспільних – визнали своєю невід’ємною функцією рекрутування інтелектуальної еліти в політику, бізнес, управлінські структури. Загалом, відзначають дослідники, розосередження наукових кадрів по різних сферах вітчизняного матеріального та духовного виробництва оцінити однозначно неможливо. Адже, з одного боку, наведена тенденція вочевидь знекровлює науку як соціальний інститут. А з іншого, - наука піднімає рівень інтелекту правлячої еліти.

Отже, складний фінансовий стан більшості наукових організацій в Україні, скорочення обсягів бюджетного фінансування, різке зниження попиту виробничої сфери на науково-технічну продукцію через відсутність вільних коштів призвели до погіршення матеріально технічного забезпечення науки, скорочення обсягів науково-технічної інформації, морального старіння наукового устаткування та обладнання, що, в свою чергу, викликало погіршення умов праці науковців, зниження їх творчої активності. У 2000 році науковими організаціями було закінчено 38,3 тис. розробок, що на 12,4% менше, ніж в 1999 році. Із загальної їх кількості 3,9 тис. розробок спрямовано на створення нових видів техніки, 3,6 тис. – нових технологій, 1,1 тис. – нових видів матеріалів тощо. Нові технічні рішення на рівні винаходу використані при виконанні майже кожної восьмої розробки по створенню нових видів

техніки і технологій (у 1999 році – кожної сьомої). Опубліковано 160,2 тис. друкованих праць, 70 % яких припадає на сектор вищої освіти.

Як зазначається у виступі Л.Кучми, «адекватна відповідь на виклики нашої доби можлива лише за найсерйознішої уваги до освіти і науки. Наочне підтвердження цьому – вихід на лідируючі позиції у світі народів і держав, де зусилля концентруються на вдосконаленні освіти, найбільш актуальних напрямках розвитку науки та технологій. Основний приріст зайнятості у розвинених країнах припадає на професії, в яких домінує інтелектуальна компонента. У Британії, наприклад, цей показник складає 95 відсотків, Японії – 90, Німеччині – 89, у США – 85. На рубежі третього тисячоліття нам потрібна якісно нова генерація фахівців. Професіоналізм, компетентність мають поєднуватися у них з широтою мислення, неординарністю підходів до наукових, виробничих та життєвих проблем. Необхідність збереження і розширення відтворення інтелектуального потенціалу вимагає чіткого, обгрунтованого визначення пріоритетів державної політики у сфері освіти. Це можуть бути кілька напрямів підготовки фахівців, конкретизованих за такими критеріями: сьогоdnішні й перспективні потреби у даних спеціальностях; наявність потужних, усталених науково-педагогічних шкіл, напрацьованого практичного досвіду викладання. Сьогодні відповідальність моменту посилюється тим, що Україна шукає для себе нову економічну і політичну систему, визначає свої геополітичний статус ідеологію та національну ідентичність.»*

За даними Державного комітету статистики України станом на 01.01.2001 чисельність працівників основної діяльності у наукових організаціях складала 188,0 тис. осіб, в тому числі безпосередніх виконавців наукових та науково-технічних робіт – 120,8 тис. осіб. У 2000 році в різних галузях економіки працювали 69,1 тис. фахівців, які мали науковий ступінь доктора або кандидата наук. Чисельність докторів наук порівняно з попереднім періодом збільшилась на 1% і склала 10,3 тис. осіб, а кандидатів

---

*Виступ Президента України Л.Д.Кучми на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти 8 жовтня 2001 року

наук зменшилась на 1,4% і склала 58,7 тис.осіб. Майже третину загальної чисельності докторів та кандидатів наук становили жінки, при цьому серед докторів наук – 15,2%, а серед кандидатів наук – 34,7%. Понад 60% загальної чисельності науковців вищої кваліфікації мали вчені звання. Причому якщо серед чоловіків частка таких науковців склала 68%, то серед жінок – тільки 48%.

Понад 70% загальної кількості фахівців вищої кваліфікації (51,0 тис. осіб) брали участь у виконанні НДДКР. Більше половини загальної чисельності докторів та кандидатів наук, зайнятих науково-технічною діяльністю, працюють у вищих навчальних закладах, близько 30% - в організаціях академічного профілю, понад 14% - у галузевих наукових організаціях і лише 17 докторів і 146 кандидатів наук (0,3% загальної кількості) зайняті у заводській науці. Слід відзначити, що порівняно з 1999 роком чисельність працівників основної діяльності в наукових організаціях скоротилася на 5,7%. Найбільше скорочення спеціалістів, які виконували наукові та науково-технічні роботи – 15,6% спостерігається в організаціях заводського сектора науки. Помітно зменшилась їх чисельність в організаціях, які виконували наукові та науково-технічні роботи в галузі технічних наук – на 6,4%.

Певна частина висококваліфікованих фахівців виїждить до країн з більш привабливими для наукової діяльності умовами. Починаючи з 1998 року спостерігається збільшення чисельності докторів та кандидатів наук, що виїхали за межі України. Так, у 1998 році їх було 117 осіб, у 1999 – 136, у 2000 – 151 особа. Загалом за 5 останніх років (1996-2000 рр.) за кордон виїхав 851 науковець з вченими ступенями, чверть яких - у віці до 40 років, майже кожний третій – 41-50 років. Із загального числа науковців, що емігрували у 2000 році, майже дві третини – у найбільш продуктивному віці, коли проявляється висока творча активність (до 50 років): до 40 років – 29,8%, до 41-50 років – 34,4% усіх докторів та кандидатів наук, які виїхали за межі України. Аналізуючи причини значного відтоку спеціалістів з науково-технічної сфери, слід відзначити нестабільність роботи наукових установ. У

2000 році в режимі неповної робочої зайнятості працювало 22,9%, а також знаходилося у адміністративних відпустках 16,3% робітників галузі “Наука та наукове обслуговування.”

Однак, незважаючи на постійне зниження чисельності спеціалістів у науково-технічній сфері, насиченість держави науковими кадрами у порівнянні з розвиненими країнами світу залишається досить високою. У 2000 році чисельність науковців в розрахунку на 1000 осіб економічно активного населення становила 5,2, в т.ч. дослідників – 3,9 особи (в Японії – 13,7 і 9,6; в Німеччині – 11,6 і 6; Іспанії – 5,9 і 3,7; Польщі – 5,1 і 3,4; Угорщині – 5,1 і 2,9 особи відповідно.

Інноваційна та наукова діяльність

	1990	1993	1996	1997	1998	1999	2000
Кількість організацій (підприємств), які виконують наукові та науково-технічні роботи, одиниць		1406	1435	1450	1518	1506	1490
Чисельність виконавців наукових та науково-технічних робіт, осіб	313079	222127	160103	142532	134413	126045	120773
Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт, у фактичних цінах, млн.грн.	3831,1*	1740474,6	1111,7	1263,4	1269,0	1578,2	1978,4
Чисельність докторів наук в економіці України, осіб	...	9224	9974	10322	10446	10233	10339**
Чисельність кандидатів наук в економіці України, осіб	...	...	58132	59332	59703	59547	58741**

* - млн. крб.

** - Станом на 1 жовтня 2001 р.

7.2. Державна політика України в науковій і науково-технічній діяльності

Важливим завданням кожної держави, яка прагне бути в колі цивілізованих країн, є забезпечення розвитку національних наукових систем, створення належних умов для генерації наукових знань та їх впровадження у всі сфери суспільного життя. У *статті 54 Конституції України* зазначається: “Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової й технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв’язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв’язків України зі світовим співтовариством.”

У зв'язку з цим слід зазначити, що в Україні на державному рівні було здійснено ряд вагомих кроків щодо підтримки фундаментальної науки. Так, у березні 2000 року було підписано Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо державної підтримки Національної академії наук України». **Національна академія наук України** - вища наукова організація України, яка організує і здійснює фундаментальні та прикладні дослідження з найважливіших проблем природничих, технічних і гуманітарних наук, а також координує здійснення фундаментальних досліджень в наукових установах та організаціях незалежно від форм власності. При Національній академії наук України створена міжвідомча рада з координації фундаментальних досліджень в Україні. Положення про раду та її склад затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Слід відзначити, що вперше за останні 9 років повністю виконано план фінансування Академії з Державного бюджету та ліквідовано заборгованість із заробітної плати її працівникам. Внесено зміни до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», які передбачають, зокрема, покращення пенсійного забезпечення науковців. У січні 2001 року прийнято

рішення про суттєве поліпшення умов оплати праці в НАН України. Безперечно, у забезпеченні розвитку вітчизняної науки залишається ще багато проблем. Мається на увазі низький рівень фінансування науки, застарілість експериментальної бази, недостатнє матеріально-технічне та інформаційне забезпечення досліджень, надмірний податковий тиск на наукові установи тощо. Але вже помітною є й певна стабілізація ситуації в наукових колективах. У минулих роках Національна академія наук наполегливо працювала для розвитку науки, посилення її впливу на забезпечення позитивних змін у житті українського народу. Вченими Академії отримано вагомі фундаментальні та прикладні результати з багатьох напрямів математики, механіки, наук про Землю, матеріалознавства, біохімії, фізіології. Подальшого пріоритетного розвитку набули дослідження з математичного моделювання складних систем та методів оптимізації, нанофізики та наноелектроніки, фізичної хімії. Принципова новизна характерна для ряду перспективних розробок в галузях енергетики, хімії високомолекулярних сполук, генетичної інженерії, клітинної та тканинної трансплантації. У галузі суспільних та гуманітарних наук досліджено стан та основні тенденції розвитку українського суспільства, що охопили широкий спектр економічних, соціальних, політичних, правових, етнокультурних проблем. Вченими Академії створено низку узагальнюючих праць з давньої та нової історії України, мовознавства. Розроблено та подано на розгляд Кабінету Міністрів України Концепцію розвитку гуманітарної сфери України. У своїй діяльності Академія традиційно приділяє пріоритетну увагу участі у вирішенні актуальних загальнодержавних проблем, науковому супроводу базових галузей економіки.

Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку науково-технічної сфери, створює умови для наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення потреб суспільства й держави у технологічному розвитку. Розвиток науки і техніки є визначальним фактором прогресу суспільства, підвищення добробуту його членів, й духовного та

інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, цілеспрямованої політики у забезпеченні використання досягнень вітчизняної та світової науки й техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб.

Наукова діяльність визначається як інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання й використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження, де під *фундаментальними* науковими дослідженнями розглядається наукова теоретична та (або) експериментальна діяльність, спрямована на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язку; а під *прикладними* науковими дослідженнями - наукова і науково-технічна діяльність, спрямована на одержання й використання знань для практичних цілей.

Можна виділити такі види наукової діяльності:

науково-технічна діяльність - інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій. Її основними формами (видами) є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням наукових і науково-технічних знань до стадії практичного використання;

науково-педагогічна діяльність - педагогічна діяльність у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III-IV рівнів акредитації, пов'язана з науковою та (або) науково-технічною діяльністю;

науково-організаційна діяльність - діяльність, що спрямована на методичне, організаційне забезпечення та координацію наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності.

Суб'єктами наукової й науково-технічної діяльності є: вчені, наукові працівники, науково-педагогічні працівники, а також наукові установи, наукові організації, вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації, громадські організації у науковій та науково-технічній діяльності.

Вчений - людина, яка має вищу освіту та проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні результати.

Науковий працівник - вчений, який за основним місцем роботи та відповідно до трудового договору (контракту) професійно займається науковою, науково-технічною, науково-організаційною або науково-педагогічною діяльністю та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації;

Науково-педагогічний працівник - вчений, який за основним місцем роботи займається професійно педагогічною та науковою або науково-технічною діяльністю у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III-IV рівнів акредитації;

Науково-дослідна (науково-технічна) установа - юридична особа незалежно від форми власності, що створена в установленому законодавством порядку, для якої наукова або науково-технічна діяльність є основною і становить понад 70 відсотків загального річного обсягу виконаних робіт.

Наукова робота являє собою дослідження з метою одержання наукового результату, під яким розуміється нове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо.

Основними формами підготовки наукових кадрів є аспірантура та докторантура. Порядок вступу та навчання в аспірантурі та докторантурі встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Наукові працівники проходять стажування у відповідних наукових, державних установах, організаціях як в Україні, так і за її межами. Наукова установа забезпечує проходження курсу підвищення кваліфікації науковому працівникові кожні п'ять років із збереженням середньої заробітної плати. Результати підвищення кваліфікації враховуються при атестації наукових працівників.

Вчені мають право на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора наук та присвоєння вчених звань старшого наукового співробітника, доцента й професора. Присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань є державним визнанням рівня кваліфікації вченого. Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань встановлюється Кабінетом Міністрів України. Атестати доцента і професора видаються Міністерством освіти і науки України, а дипломи кандидата й доктора наук та атестат старшого наукового співробітника - Вищою атестаційною комісією України.

7.3. Основні цілі та принципи державного управління наукової і науково-технічної сфери

Основними цілями державної політики України у науковій і науково-технічній діяльності є:

- примноження національного багатства на основі використання наукових та науково-технічних досягнень;
- створення умов для досягнення високого рівня життя кожного громадянина, його фізичного, духовного та інтелектуального розвитку через використання сучасних досягнень науки і техніки;
- зміцнення національної безпеки на основі використання наукових та науково-технічних досягнень;
- забезпечення вільного розвитку наукової та науково-технічної творчості.

Держава забезпечує: соціально-економічні, організаційні, правові умови для формування та ефективного використання наукового та науково-технічного потенціалу, включаючи державну підтримку суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності; створення сучасної інфраструктури науки і системи інформаційного забезпечення наукової і науково-технічної

діяльності, інтеграцію освіти, науки і виробництва; підготовку, підвищення кваліфікації і перепідготовку наукових кадрів; підвищення престижу наукової і науково-технічної діяльності, підтримку та заохочення наукової молоді; фінансування та матеріальне забезпечення фундаментальних досліджень; підтримку пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, державних наукових і науково-технічних програм та концентрацію ресурсів для їх реалізації; створення ринку наукової і науково-технічної продукції та впровадження досягнень науки і техніки в усі сфери суспільного життя; правову охорону інтелектуальної власності та створення умов для її ефективного використання; організацію статистики в науковій діяльності; проведення наукової і науково-технічної експертизи виробництва, нових технологій, техніки, результатів досліджень, науково-технічних програм і проєктів тощо; стимулювання наукової та науково-технічної творчості, винахідництва та інноваційної діяльності; пропагування наукових та науково-технічних досягнень, винаходів, нових сучасних технологій, внеску України у розвиток світової науки і техніки; встановлення взаємовигідних зв'язків з іншими державами для інтеграції вітчизняної та світової науки.

Основними принципами державного управління та регулювання у науковій і науково-технічній діяльності є:

- органічна єдність науково-технічного, економічного, соціального та духовного розвитку суспільства;
- поєднання централізації та децентралізації управління у науковій діяльності;
- додержання вимог екологічної безпеки;
- визнання свободи творчої, наукової і науково-технічної діяльності;
- збалансованість розвитку фундаментальних і прикладних досліджень;
- використання досягнень світової науки, можливостей міжнародного наукового співробітництва;
- свобода поширення наукової та науково-технічної інформації;

- відкритість для міжнародного науково-технічного співробітництва, забезпечення інтеграції української науки в світову в поєднанні із захистом інтересів національної безпеки.

Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» визначає правові, організаційні і фінансові основи експертної діяльності в науково-технічній сфері, а також загальні основи і принципи регулювання суспільних відносин у галузі організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи з метою забезпечення наукового обґрунтування структури і змісту пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, наукових, науково-технічних, соціально-економічних, екологічних програм і проектів, визначення напрямів науково-технічної діяльності, аналізу та оцінки ефективності використання науково-технічного потенціалу, результатів досліджень.

Наукова і науково-технічна експертиза - це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів. Наукова і науково-технічна експертиза у сфері науково-технічних розробок та дослідно-конструкторських робіт, фундаментальних і прикладних досліджень, у тому числі на стадії їх практичного застосування (впровадження, використання, наслідки використання тощо), проводиться науково-дослідними організаціями та установами, вищими навчальними закладами, іншими організаціями та окремими юридичними і фізичними особами які акредитовані на цей вид діяльності.

Основними завданнями наукової і науково-технічної експертизи є: об'єктивне, комплексне дослідження об'єктів експертизи; перевірка відповідності об'єктів експертизи вимогам і нормам чинного законодавства; оцінка відповідності об'єктів експертизи сучасному рівню наукових і технічних знань, тенденціям науково-технічного прогресу, принципам державної науково-технічної політики, вимогам екологічної безпеки, економічної доцільності; аналіз рівня використання науково-технічного потенціалу, оцінка результативності науково-дослідних робіт і дослідно-

конструкторських розробок; прогнозування науково-технічних, соціально-економічних і екологічних наслідків реалізації чи діяльності об'єкта експертизи; підготовка науково обгрунтованих експертних висновків.

Основними принципами наукової і науково-технічної експертизи є: компетентність і об'єктивність осіб, установ та організацій, що проводять експертизу; врахування світового рівня науково-технічного прогресу, норм і правил технічної та екологічної безпеки, вимог стандартів, міжнародних угод; експертиза громадської думки з питання щодо предмету експертизи, її об'єктивна оцінка; відповідальність за достовірність і повноту аналізу, обгрунтованість рекомендацій експертизи.

Державне управління у сфері наукової і науково-технічної експертизи здійснюється центральними та місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади в межах своїх повноважень беруть участь в ініціюванні та реалізації наукової і науково-технічної експертизи, а також можуть виступати як замовники або організатори експертизи. До компетенції Кабінету Міністрів України належить: визначення порядку фінансування наукової і науково-технічної експертизи, що проводиться за рахунок коштів державного бюджету; визначення форм та правил фінансового забезпечення наукової і науково-технічної експертизи; ініціювання проведення попередньої, первинної, повторної, додаткової, контрольної державної наукової і науково-технічної експертизи; здійснення інших повноважень у сфері наукової і науково-технічної експертизи відповідно до законодавства. Кабінет Міністрів України може передавати ці повноваження іншим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування.

Закон України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” визначає правові, фінансові та організаційні засади цілісної системи формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки й техніки в Україні. Правовою основою формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки є Конституція України, Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність", Закон України "Про державне прогнозування

та розроблення програм економічного й соціального розвитку України", інші закони України. Пріоритетні напрями розвитку науки і техніки формуються на п'ять років на підставі прогнозу розвитку науки і техніки і є складовою прогнозу економічного й соціального розвитку України на середньостроковий період. Порядок розробки прогнозу розвитку науки і техніки та формування пріоритетних напрямів науки й техніки визначається законодавством України. Отже, цим законом визначаються такі *пріоритетні напрями розвитку науки й техніки на період до 2006 року*:

- фундаментальні дослідження з найважливіших проблем природничих, суспільних і гуманітарних наук;
- проблеми демографічної політики, розвитку людського потенціалу та формування громадянського суспільства;
- збереження навколишнього середовища (довкілля) та сталий розвиток;
- новітні біотехнології; діагностика й методи лікування найпоширеніших захворювань;
- нові комп'ютерні засоби та технології інформатизації суспільства;
- новітні технології та ресурсозберігаючі технології в енергетиці, промисловості та агропромисловому комплексі;
- нові речовини й матеріали.

Особливої уваги заслуговує питання інтелектуальної власності. Свідченням цього є Указ Президента України (від 27 квітня 2001 року) **“Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні”**, в якому зазначається, що з метою забезпечення конституційних прав громадян на захист інтелектуальної власності, сприятливих умов для створення об'єктів інтелектуальної власності, розвитку українського ринку цих об'єктів слід Кабінету Міністрів України, зокрема, розробити та затвердити до 1 серпня 2001 року програму державного сприяння охороні інтелектуальної власності,

спрямовану на формування цивілізованого ринку об'єктів інтелектуальної власності та забезпечення ефективного захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності; підготувати та внести на розгляд Верховної Ради України відповідних законопроектів. Утворити у складі Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України спеціальних підрозділів боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності, у складі Державного департаменту інтелектуальної власності – підрозділу інспекторів з питань інтелектуальної власності; створити державну патентну бібліотеку з філіалами у регіонах; створити спеціалізовану базу даних про винаходи в Україні з підключенням її до глобальної інформаційної мережі WIPOnet Всесвітньої організації інтелектуальної власності; запровадити у вищих навчальних закладах курсу з основ інтелектуальної власності; підготувати за державним замовленням фахівців з питань інтелектуальної власності для органів державної влади та закладів освіти, науки, культури державної форми власності тощо.

Один з пріоритетних напрямів інституційної політики полягає в утвердженні протягом 2002 – 2003 рр. сучасних правових та організаційних механізмів захисту прав на інтелектуальну власність. Необхідно сприяти її комерціалізації, забезпечувати захист інтелектуальної діяльності від недобросовісної конкуренції, незаконного відчуження, підробок та обмеження інших прав у виробничій, науковій, літературній та художній сферах.

Підсумовуючи розгляд державної науково-технічної та іноваційної політики, слід ще раз відзначити, що Україна належить до держав з високим науковим потенціалом. Це передусім визнані у світі наукові школи, вагомі, а нерідко й унікальні досягнення в багатьох сферах – розробці нових матеріалів, біотехнології, радіоелектроніці, фізиці низьких температур, ядерній фізиці, електрозварюванні, інформатиці, телекомунікаціях та зв'язку. Держава, її політичне керівництво, органи законодавчої та виконавчої влади повинні створити такі умови, які забезпечували б не лише примноження цього потенціалу, а насамперед максимальну його віддачу. Держава має стати

безпосереднім провідником інноваційного розвитку, замовником та організатором досліджень і розробок на найсучасніших напрямках науково-технічного прогресу. Як зазначається у Посланні Президента України до Верховної ради України*:

1. Треба кардинально поліпшити фінансування науки шляхом як збільшення бюджетних видатків (у межах не менш як 1,5 – 1,7% від ВВП на першому етапі і до 2,0 – 2,5% – на другому етапі), так і залучення позабюджетних асигнувань. Першочергової державної підтримки потребує фундаментальна наука, що є основою створення власних високих технологій і важливим чинником оновлення наукового потенціалу. Необхідно зміцнити правові засади діяльності Національної академії наук України, посилити її роль у координації фундаментальних наукових досліджень, виробленні та проведенні державної політики в цій сфері.

2. На сучасному етапі актуалізується проблема зміцнення матеріально-технічної бази наукових установ, оснащення їх комп'ютерною технікою, новітнім обладнанням та приладами, створення належно оснащених регіональних та міжгалузевих центрів спільного користування.

Необхідно підвищувати рівень комерціалізації результатів наукових досліджень, зменшувати інноваційні ризики високотехнологічних підприємств та венчурного капіталу за допомогою спеціальних фондів, увести в практику державне замовлення на впровадження у виробництво пріоритетних інновацій.

3. Невідкладним завданням є інституційне забезпечення державної науково-технічної та інноваційної політики, що передбачає:

---

*Європейський вибір: Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки. Послання Президента України до Верховної Ради України. <http://www.kuchma.gov.ua/main/>

- удосконалення чинної та розроблення нової нормативно-законодавчої бази науково-технічної і дослідної діяльності, фінансової й організаційної підтримки науки;
- створення сучасної патентно-інформаційної бази з довідково-пошуковим апаратом, використання світових досягнень інформатики в патентній технології;
- вироблення державної політики приватизації установ науково-технологічної сфери;
- удосконалення систем стандартизації та сертифікації, а також системи державної статистики науково-технічного прогресу, наближення її до європейських стандартів;
- застосування системи стимулювання, зокрема через податкові преференції кооперації науки і виробництва, а також механізмів регіональної підтримки науково-технічної діяльності, інноваційного перерозподілу робочої сили;
- розвиток і поглиблення міжнародного співробітництва в інноваційній сфері, її інформаційному та консалтинговому забезпеченні, трансферті технологій, насамперед з країнами ЄС та Росією.

4. Потребує вдосконалення та розширення правова база інноваційної діяльності; міжнародної науково-технологічної кооперації; регулювання ринку інновацій; оцінки інтелектуальної власності, експорту й імпорту продукції, виробленої з її застосуванням; податкового, кредитного та страхового стимулювання інноваційних підприємств і організацій.

5. Слід ужити всіх необхідних заходів для збереження кадрового потенціалу науково-технічної сфери, заохочення молоді до участі в науковій та науково-технологічній діяльності, зокрема шляхом поповнення наукових організацій фахівцями, підготовленими за державним замовленням. Треба запровадити спеціальні гранти для молодих учених, створити спеціалізовані

ради для захисту кандидатських і докторських дисертацій з новітніх спеціальностей, ширше практикувати підготовку кадрів вищої кваліфікації в зарубіжних навчальних закладах.

6. На часі також зміцнення інженерної системи, яка зберігає свій потенціал і є базовим ресурсом української економіки під час її переходу в інноваційну фазу розвитку. Це потребує підвищення престижності інженерної праці та рівня її оплати, відновлення на сучасних засадах системи перепідготовки та підвищення кваліфікації інженерних кадрів. 7. Визначальні складові інноваційного розвитку – інтеграція науки та виробництва, об'єднання промислового, банківського та торговельного капіталу в потужні структури, здатні продукувати високотехнологічні, конкурентоспроможні товари та послуги. Відповідно організаційною основою реалізації інноваційної політики має стати створення фінансово-промислових груп, зокрема транснаціональних, а також горизонтальних та вертикальних холдингових компаній, науково-технічних центрів, технополісів, технопарків. У перспективі вони стануть стрижнем науково-технологічного та інноваційного процесу. Окремі з таких структур можуть формуватися і розвиватися через механізми вільних економічних зон. Водночас Уряд має невідкладно визначити та здійснити конкретні заходи, спрямовані на підтримку венчурних фірм та малих підприємств інноваційної спрямованості.

7.4. Центральні органи державної виконавчої влади України в галузі науки

Вища атестаційна комісія України (ВАК України) є центральним органом виконавчої влади, підвідомчим Кабінету Міністрів України. ВАК України реалізовує державну політику у галузі атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, присудження наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника. ВАК України у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, а також цим Положенням. ВАК України узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її

компетенції, розробляє пропозиції про вдосконалення законодавства і в установленому порядку вносить їх на розгляд Президентів України та Кабінету Міністрів України. У межах своїх повноважень ВАК України організовує виконання актів законодавства, здійснює контроль за їх реалізацією.

Основними завданнями ВАК України є: формування та забезпечення функціонування системи атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації; участь у формуванні та реалізації разом з іншими центральними органами виконавчої влади державної політики щодо перспектив розвитку науки і техніки, кадрового потенціалу країни з урахуванням світового рівня науково-технічного прогресу; забезпечення єдності вимог до рівня наукової кваліфікації здобувачів наукових ступенів, вченого звання старшого наукового співробітника; координація діяльності органів виконавчої влади й керівництво роботою науково-дослідних (науково-технічних) установ та вищих навчальних закладів у галузі атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації; проведення атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації; керівництво роботою з присудження наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника; розвиток міжнародного співробітництва у галузі атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації.

В Україні діє **«Положення про атестацію наукових працівників»**, яке визначає порядок проведення атестації наукових працівників державних науково-дослідних, дослідно-конструкторських, проектно-конструкторських, технологічних і проектно-пошукових установ (у тому числі тих, що входять до складу науково-виробничих об'єднань), вищих навчальних закладів III - IV рівнів акредитації та науково-дослідних підрозділів вищих навчальних закладів III - IV рівнів акредитації, що повністю або частково фінансуються за рахунок державного бюджету. Головною метою атестації є визначення відповідності кваліфікації наукового працівника займаній посаді. Під час атестації оцінюються рівень професійної підготовки наукового працівника,

результативність його роботи, ефективність праці з урахуванням конкретних вимог до цієї категорії працівників, виявляються перспективи використання здібностей наукового працівника, визначаються заходи щодо стимулювання підвищення його професійного рівня, потреба в підвищенні кваліфікації та професійної підготовки. Не підлягають атестації дійсні члени (академіки) і члени-кореспонденти Національної академії наук, Української академії аграрних наук, Академії медичних наук, Академії педагогічних наук, Академії правових наук, Академії мистецтв, а також особи, які обіймають посади наукових працівників на умовах строкового трудового договору або за сумісництвом. Атестації не підлягають також наукові працівники, призначені на посаду установами або організаціями вищого рівня. Атестація наукових працівників проводиться не рідше одного разу на п'ять років.

Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності (Держкомнауки України), створений у 1999 році, виступав центральним органом виконавчої влади, підпорядкованим Кабінету Міністрів України. Діяльність його спрямовувалася й координувалася Кабінетом Міністрів України через Міністерство освіти України. Держкомнауки України забезпечував проведення у життя державної політики у сфері наукової, науково-технічної діяльності та інтелектуальної власності. Основними його завданнями були:

- розроблення засад наукового та науково-технічного розвитку України;
- забезпечення розвитку наукового та науково-технічного потенціалу України;
- участь у формуванні державної політики у сфері наукової, науково-технічної діяльності та інтелектуальної власності та її проведення;
- забезпечення діяльності національної системи науково-технічної інформації;
- здійснення державного нагляду й контролю у сфері наукової, науково-технічної діяльності та інтелектуальної власності;
- забезпечення функціонування системи наукової, науково-технічної експертизи, а також експертизи об'єктів промислової власності;

- забезпечення інтеграції вітчизняної науки у світовий науковий простір із збереженням і захистом національних інтересів.

Міністерство освіти і науки України є правонаступником Міністерства освіти України та Державного комітету України з питань науки та інтелектуальної власності. Міністерство освіти і науки України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується й координується Кабінетом Міністрів України, виступає головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності. У своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України. У межах своїх повноважень Міністерство освіти і науки України організовує виконання актів законодавства, здійснює систематичний контроль за їх реалізацією, узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції з удосконалення законодавства та в установленому порядку вносить їх на розгляд Президентіві України та Кабінету Міністрів України.

Основними завданнями Міністерства освіти і науки України є:

- участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності;
- створення умов для здобуття громадянами повної загальної середньої освіти;
- забезпечення розвитку освітнього, наукового та науково-технічного потенціалу України;
- визначення перспектив і пріоритетних напрямів розвитку у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності;
- сприяння функціонуванню національної системи науково-технічної інформації;

- забезпечення інтеграції вітчизняної освіти й науки у світову систему із збереженням і захистом національних інтересів.

Висновки.

Економічна криза та недостатнє фінансування спричинили відплив частини науковців в інші сфери діяльності, еміграцію значної кількості кваліфікованих наукових кадрів, зменшення у перспективній молоді інтересу до наукових досліджень. Ці процеси потрібно зупинити. Держава має забезпечити поетапне підвищення рівня фінансування науки за рахунок як збільшення частки бюджетних видатків на науку (до рівня не менше 1,5-1,7 відсотка валового внутрішнього продукту), так і створення необхідних умов для залучення в науково-технічну сферу небюджетних асигнувань. Першочергова державна підтримка має надаватися фундаментальній науці як основі створення власних високих технологій, важливому фактору підвищення рівня загальної освіти та підготовки кваліфікованих кадрів. Слід зміцнити правові засади та посилити роль Національної академії наук в координації фундаментальних наукових досліджень, виробленні державної політики в цій сфері. Особлива увага має приділятися оптимізації науково-технічних розробок та фундаментальних наукових досліджень, розвитку нових форм інтеграції науки та освіти. Потрібно визначити та реалізувати систему заходів щодо залучення до науки талановитої молоді. Дальшого розвитку має набути міжнародне науково-технічне співробітництво України. Майбутнє українське суспільство повинно врахувати сучасні і прийдешні реалії і відповідно до них провести внутрішню інтелектуальну трансформацію. Реалізація національної ідеї полягає як у творенні суверенної державності, так і в реалізації принципу справедливості при розподілі багатств, і в перебудові економіки на підставі нових інформаційно-інтелектуальних технологій. Україна як середня за розмірами, населенням і природними ресурсами країна не може піддаватися спокусі ідей глобалізму (як, наприклад, Росія), не повинна намагатися розвивати всі наукові сфери. Для таких гіперамбітних завдань у неї не вистачить ні людських, ні матеріальних реасурсів. Головне для України, на думку науковців, - визначити

декілька елітних напрямів наукового розвитку, котрі окреслили б контури пріоритетних сфер виробництва, що не потребують значних сировинних і енергетичних затрат. Оскільки за своїм призначенням і концепцією застосування є високотехнологічними, енергоємними й економічно безпечними. Темпи виходу України із кризи значною мірою залежитимуть від того, чи зуміє держава зберегти свій інтелектуальний потенціал і спрямувати його на проведення докорінних змін в економіці, політиці, культурі.

Рекомендована література:

1. Конституція України.
2. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, N 12, ст.165)
3. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1995, N 9, ст.56) (Вводиться в дію Постановою ВР N 52/95-ВР від 10.02.95, ВВР, 1995, N 9, ст.57) (Із змінами, внесеними згідно із Законом N 1069-XIV (1069-14) від 21.09.99, ВВР, 1999, N 45, ст.400)
4. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, N 48, ст.253)
5. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" Відомості Верховної Ради (ВВР), 2000, N 28, ст.223
6. Європейський вибір: Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки. Послання Президента України до Верховної Ради України. <http://www.kuchma.gov.ua/main/>
7. Виступ Президента України Л.Д.Кучми на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти 8 жовтня 2001 року
8. Положення про Міністерство освіти і науки України (Затверджено Указом Президента України від 7 червня 2000 року N 773/2000
9. Положення про атестацію наукових працівників (затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 13 серпня 1999 р., № 1475).
10. Положення про Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності (затверджено Указом Президента України від 13 серпня 1999 року N 987/99)
11. Положення про Вищу атестаційну комісію України (Затверджено Указом Президента України від 25 лютого 1999 року N 216/99)

12. Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р. N 644)
13. Андрущенко В., Губерський Л., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз.- К.: “Знання України”, 2002. – 578 с.
14. Статистичний щорічник України за 2000 р. - С.465-477.
15. Про підсумки діяльності Національної академії наук України в 2000 році та основні напрями її роботи в сучасних умовах. Доповідь президента НАН України академіка Б.Є.Патона на сесії Загальних зборів Національної академії наук України 7 квітня 2001 року //Наука та наукознавство. – №2, 2001. - С. 19 –30.

Контрольні питання:

1. В чому полягає сутність науки?
2. Які проблеми спостерігаються на сучасному етапі розвитку науки у світі та Україні?
3. Як можна охарактеризувати сучасний стан української науки?
4. Хто такий науково-педагогічний працівник?
5. Які центральні органи державної виконавчої влади в галузі науки Ви знаєте?
6. Хто присуджує наукові ступені в Україні?
7. Які принципи державної політики України в галузі науки і науково-технічної діяльності?
8. У чому полягає сутність наукової і науково-технічної експертизи?
9. Ким здійснюється державне управління в галузі наукової і науково-технічної експертизи?
10. Які виділяються пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки в Україні?
11. Яким законом України вони регламентуються?

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. - К.: Преса України, 1997. – 80 с.
2. Закон України “Про бібліотеки і бібліотечну справу” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1995, №7, ст.45) (Вводиться в дію Постановою ВР №33/95-ВР від 27.01.95 ВВР 1995, №7, ст.46).
3. Закон України “Про видавничу справу” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, №32, ст.206).
4. Закон України “Про вищу освіту” // Освіта. – 2002. – 20 – 27 лютого.
5. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” // Голос України, - 2002. – 5 березня.
6. Закон України “Про внесення змін до Основ законодавства України про культуру” // Уряд. кур’єр. – 2001. – 31 жовтня.
7. Закон України “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, №50, ст. 302).
8. Закон України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1993, №1, ст.1) (Вводиться в дію Постановою ВР №2783-12 від 16.11.92, ВВР 1993, №1, ст. 2) (Із змінами, внесеними згідно із Законами №3582-12 від 11.11.93, ВВР 1993, №46, ст.427 №70/97-ВР від 14.02.97, ВВР 1997, №15, ст.115).
9. Закон України “Про загальну середню освіту” // Закон України офіційне видання, 1999.
10. Закон України “Про інформацію” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1992, №48, ст.650) (Вводиться в дію Постановою ВР №2658-12 від 02.10.92, ВВР 1992, №48, ст.651).
11. Закон України “Про кінематографію” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998, № 22, ст.114).
12. Закон України “Про мови”(Україна: інформація і свобода слова, 1996; с.378).

13. Закон України “Про музеї та музейну справу” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1995, №25, ст. 191) (Вводиться в дію Постановою ВР №250/95-ВР від 29.06.95, ВВР 1995, №25, ст. 192).
14. Закон України “Про освіту” // Відом. Верховної Ради України, 1991. - № 34. – ст. 451; 1993. – № 10. - ст. 76; № 26. – ст. 277; 1994. - № 29. – ст. 258; № 45. – ст. 404; 1996. - № 21. – ст. 84.
15. Закон України “Про професійних творчих працівників та творчі спілки” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, №52, ст.312).
16. Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації” // 1996 р.с.378
17. Закон України “Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, №45, ст.284).
18. Закон України “Про телебачення і радіомовлення” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1994, №10, ст.43) (Вводиться в дію Постановою ВР №3760-12 від 21.12.93, ВВР 1994, №10, ст.44).
19. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" Відомості Верховної Ради (ВВР), 2000, N 28, ст.223
20. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, N 12, ст.165)
21. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1995, N 9, ст.56) (Вводиться в дію Постановою ВР N 52/95-ВР від 10.02.95, ВВР, 1995, N 9, ст.57) (Із змінами, внесеними згідно із Законом N 1069-XIV (1069-14) від 21.09.99, ВВР, 1999, N 45, ст.400)
22. Закон України «Про Національну програму інформатизації» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998, N 27-28, ст.181).
23. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, N 48, ст.253)
24. “Основи законодавства України про культуру” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1992, №21, ст.294) (Вводиться в дію Постановою ВР №2141-12 від 19.02.92, ВВР 1992, №21, ст.295) (Із змінами, внесеними згідно із Законами

- №183/94-ВР від 23.09.94, ВВР 1994, №41, ст.376, №498/95-ВР від 22.12.95, ВВР 1996, №3, ст. 11, №608/96-ВР від 17.12.96, ВВР 1997, №8, ст. 62).
25. Національна доктрина розвитку освіти: Затверджена Указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347 // Освіта. – 2002. – 24 квіт. – 1 трав.
26. Про деякі заходи щодо захисту державних інформаційних ресурсів у мережах передачі даних: Указ Президента України (від 24 вересня 2001 року N 891/2001 (891/2001).
27. Про деякі заходи щодо захисту інтересів держави в інформаційній сфері: Указ Президента України (м. Київ, 22 квітня 1998 р., №346/98).
28. Про додаткові заходи щодо державної підтримки розвитку фізичної культури і спорту в Україні: Указ Президента України від 8 листопада 2002 р. № 998 // Уряд. кур'єр. – 2002. – 13 лист.
29. Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні: Указ Президента України від 9 жовт. 2001 р. № 941 // Освіта. – 2001. – 10 – 17 жовтня.
30. Про національні заклади культури: Указ Президента України (Із змінами, внесеними згідно з Указами Президента №58/96 від 15.01.96, №308/97 від 08.04.97).
31. Про невідкладні заходи щодо остаточного подолання негативних наслідків тоталітарної політики колишнього Союзу РСР стосовно релігії та відновлення порушених прав церков і релігійних організацій: Указ Президента України від 21 березня 2002 р. № 279 // Уряд. кур'єр. – 2002. – 29 березня.
32. Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 р.: Указ Президента України від 24 травня 2000 р. № 717 //
33. Про Положення про Комісію з питань інформаційної безпеки: Указ Президента України (м. Київ, 27 березня 1998 р., №224/98)
34. Про Положення про порядок здійснення криптографічного захисту інформації в Україні: Указ Президента України (м. Київ, 22 травня 1998 р.,

№505/98, із змінами, внесеними згідно з Указом Президента №1019/98 від 15.09.98).

35. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України "Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України": Указ Президента України (від 31 жовтня 2001 року, N 1193/2001).
36. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2000 р.: Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2002. – 412 с.
37. Європейський вибір: Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки. Послання Президента України до Верховної Ради України. – 2002 рік. – К.: Преса України, - 2002. – 96 с.
38. Кучма Л.Д. Україна – є. Україна – буде! Доповідь на урочистих зборах з нагоди 5-ї річниці незалежності України (23 серп. 1996 р.) // Уряд. кур'єр. - 1996. – 29 серп.
39. Кучма Л.Д. Виступ на Всеукраїнських зборах працівників культури (23 березня 2000 р.) // Кучма Л.Д. Вірю в український народ. – К.: - С. 473 – 476.
40. Кучма Л.Д. Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000 –2004 рр. // Націю звеличують великі цілі і діла. - К.: Преса України, 2000. – С. 23 – 94.
41. Кучма Л.Д. Україна: підсумки соціально-економічного розвитку та погляд у майбутнє. Виступ Президента України на науковій конференції 16 лист. 2000 р. // Уряд. кур'єр. - 2000. - 18 лист.
42. Нові політичні реалії України на рубежі тисячоліть: Заключне слово Президента України Л.Д.Кучми на науково-практичній конференції 16 червня 2001 року // Уряд. кур'єр. - 2001. - 19 черв.
43. Кучма Л.Д. Українська держава – це наша велика єднальна сила: Виступ на III Всесвітньому форумі українців 18 серп. 2001 р. // Уряд. кур'єр. – 2001. – 21 серп.

44. Кучма Л.Д. Освіченість, інтелект, творчий потенціал особистості – наріжний камінь прогресу цивілізації: Виступ Президента України на II Всесвітньому з'їзді працівників освіти 8 жовтня 2001 р. // Уряд. кур'єр. – 2001. – 10 жовт.
45. Державна програма розвитку української культури на 1999-2005 р. (проект) // Культура і життя. - 1998. - № 42 (21 жовтня).
46. Державна програма розвитку туризму на 2002 – 2010 роки // Офіційний вісник України. – 2002. - № 18. С.
47. Програма діяльності Кабінету Міністрів України // Уряд. кур'єр. – 2002. – 12 червня.
48. Про концептуальні напрями діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури. (Схвалено постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р., № 675.) // Орієнтир: Документи, 31 липня 1997 р. - №138-139. - С. 9-10.
49. Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи. Проект // Освіта. – 2000. - 30 серп. – 6 вересня.
50. Концепція державної культурної політики України (основні положення): Затв. Постановою Колегії Мін. культури України №10/3 від 27.10.94.- К., 1994.
51. Концепція національної інформаційної політики. Проект // Уряд. кур'єр. – 2002. – 7 серп.
52. Концепція розвитку гуманітарної сфери України. Проект. – К., 2000. – 134 с.
53. Концепція технічного захисту інформації в Україні (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 1997 р. №1126).
54. Положення “Про Державний реєстр національного культурного надбання” (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 р., №466).
55. Положення “Про Комісію з питань відтворення видатних пам'яток історії та культури при Президентові України” (затверджено Указом Президента України від 12 березня 1996 року №180/96).

56. Положення про атестацію наукових працівників (затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 13 серпня 1999 р., № 1475).
57. Положення про Вищу атестаційну комісію України (Затверджено Указом Президента України від 25 лютого 1999 року N 216/99)
58. Положення про Всеукраїнський фонд відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені О. Гончара (Затверджено Указом Президента України від 31 липня 1996 року №620/96).
59. Положення про Державний комітет зв'язку та інформатизації України (Затверджено Указом Президента України від 3 червня 1999 року N 601/99).
60. Положення про Державний комітет інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України (Затверджено Указом Президента України від 25 липня 2000 року N 919/2000).
61. Положення про Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності (затверджено Указом Президента України від 13 серпня 1999 року N 987/99)
62. Положення про Міністерство освіти і науки України (Затверджено Указом Президента України від 7 червня 2000 року N 773/2000)
63. Порядок захисту державних інформаційних ресурсів у інформаційно-телекомунікаційних системах (Затверджено 24 грудня 2001 р. N 76).
64. Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р. N 644)
65. Постанова Верховної Ради України “Про рекомендації учасників парламентських слухань "Свобода слова в Україні: стан, проблеми, перспективи” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, №22, ст. 162) - м. Київ, 25 квітня 1997 року. №236/97-ВР).
66. Андрущенко В. Вийти за межі моделі “розвитку навздогін” // Віче. – 2001. - № 10. - С. 78 – 90.

67. Андрущенко В., Губерський Л., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світогляд. аналіз. – К.: Знання України. – 2002. – 578 с.
68. Бондаренко В. До питання про необхідність удосконалення Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації” // Релігія і закон: проблеми правового врегулювання державно-церковних відносин: Зб. матеріалів. – К.: “ВІП”, 2002. – С. 5 –16.
69. Валецький О., Здіорук С., Кремень В. та ін. Гуманітарна політика для України: стратег. вибір // Віче. – 1996. - № 8. – С. 22 –30.
70. Вечерський В. Державна політика в сфері охорони історико-культурної спадщини // Хроніка 2000. - 1998. - № 27/28. - С. 590-591.
71. Гладун З.С. Державне управління в галузі охорони здоров'я. – Тернопіль: Укрмедкнига, 1999. – с.
72. Гриценко О. Культурна політика: Концепції й досвід: Навч.посібник. - К.: Вид-во Інституту держ.управ. при Каб.Мін. України. - 1994. - 60с.
73. Гриценко О. Українська популярна культура як об'єкт дослідження // Сучасність. - 1997. - №10. - С.138-144.
74. Гудзик К. Поєднання непоєднуваного. Українська освіта очима німецького дослідника // День. – 2001. – 16 лист.
75. Дзюба І. “Культура – це самовідтворення нації в часі та просторі” // “Літературна Україна”. – 2000. 13 квіт.
76. Дзюба І. Сучасна мовна ситуація в Україні // Уряд. кур'єр. – 2000. – 20 квіт.
77. Дзюба І. Україна перед Сфінксом майбутнього // Уряд. кур'єр. – 2002. – 18 січ.
78. Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії. – К., 1993. – 807 с.
79. Євтух В.Б. Етнополітика в Україні: правничий та культурологічний аспекти. – К.: “Фенікс”, 1997. – 216 с.
80. Євтух В.Б. Проблеми етнонаціонального розвитку: український і світовий контексти. – К.: “Стилос”, 2001. – 206 с.

81. Єленський В. Нешкідливий закон // Дзеркало тижня. – 2001. – 28 квіт.
82. Жулинський М.: “Ми й досі на перехресті невільництва й свободи” // Слово Просвіти. – 2001. – 16 лист.
83. Звіт Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення за 2000 рік (м. Київ, 23. лютого 2001 року).
84. Канак Ф. Національна ідея у її втіленнях // Розбудова держави. – 1998. - № 7 – 8. – С. 40 – 47.
85. Касаткіна Н.В. От маргинализации до интеграции: стратегия аккультурации в различных группах национальных меньшинств Литвы // Этническая психология и общество / Под ред. Н.М.Лебедевой. – М., 1997, - С. 289 – 305.
86. Касаткіна Н.В. Стратегия аккультурации в этнических группах Литвы // Integracija un Etnopolitika. – Riga: Jumava, 2000. – С. 77-93.
87. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала // Уряд. кур’єр. – 2000. – 26 лют.
88. Кремень В.Г. Доповідь на II Всеукраїнському з’їзді працівників освіти 8 жовт. 2001 р. // Освіта. – 2001. – 10 – 17 жовт.
89. Лановенко О. Будь-яке суспільне відродження починається з формування нової ідеології // Віче. – 2000. - № 3. – С. 3 – 9.
90. Лановенко О. Загальна гуманітарна криза в Україні і можливі стратегії її подолання // Концептуальні засади реформування політичної системи в Україні. Стан і перспективи розвитку політичних наук. матеріали “круглого столу”, Київ, 13 квіт. 2001 р. - К.: Вид-во УАДУ. – 2001. С. 195 – 199.
91. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. – Відень, 1926. – ХЛУІІІ + 580 с.
92. Литвин В. Українська культура й освіта в контексті суспільних трансформацій // Уряд. кур’єр. – 2002. – 24 верес.
93. Луговий В.І. Управління освітою. Навч. посібник для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності “Держ.управління.” - К.: Вид-во УАДУ, 1997. - 302с.

94. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія: Навч. посібник / За заг.ред. М.В.Туленкова. – К.: МАУП, 1998. – 276 с.
95. Невідкладні заходи щодо запобігання вивезенню за межі України предметів національного культурного надбання (затверджено Постановою Кабінету Міністрів від 30 листопада 1998 р. №1888, м. Київ).
96. Освіта України. Інформаційно-аналітичний огляд. / За заг. ред. В.Г.Кремня. – К.: ЗАТ “НІЧЛАВА”, 2001. – 224 с.
97. Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – 472с.
98. Охорона громадського здоров'я: управлінські аспекти: Навч.посібник (Л.Жаліло, І.Солоненко, Б.Волос та ін.) Кер. авт. кол. Л.Жаліло. – Вид-во УАДУ, 2001.
99. Пиріг Л. Охорона здоров'я в державній політиці України на сучасному етапі // Укр. мед. вісті. – 1997. - № 1.
100. Права людини в Україні: Інформаційно-аналіт. Бюл. Укр.-амер. Бюро захисту прав людини. – Вип. 21. – К., 1998. – 455 с.
101. Проекты законов о языках – экспертный анализ: Материалы «круглого стола» / Фонд поддержки русской культуры в Украине; Науч. Ред. Н.А.Шульга. – К., 2000. – 216 с.
102. Про підсумки діяльності Національної академії наук України в 2000 році та основні напрями її роботи в сучасних умовах. Доповідь президента НАН України академіка Б.Є.Патона на сесії Загальних зборів Національної академії наук України 7 квітня 2001 року //Наука та наукознавство. – №2, 2001. - С. 19–30.
103. Радиш Я.Ф.Державне управління охороною здоров'я в Україні: генезис, проблеми та шляхи реформування: Моногр. / Передмова і заг. ред. – проф. Н.Р.Нижник. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 360 с.
104. Релігія і влада: Церква в контексті побудови громадянського суспільства в Україні: Зб. матеріалів до засідання “круглого столу”. – К., 1999. – 82 с.

105. Рюс, Ж. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки: Пер. з фр. В.Шовкун. - К.: Основи, 1998. - 699 с.
106. Ситник П.К. Гуманістичні засади консолідації українського суспільства. – К.: Націон. Ін-т стратегічних досліджень, 1996. – 44 с.
107. Скаленко О. Рятівний потенціал національної ідеї // Сучасність. – 1997. - № 10. – С. 74 – 80.
108. Скуратівський В.А. Етносоціальна культура як саморегульована система: Навч. посібник. - К., 1993, - 200 с.
109. Скуратівський В.А. Конституційні основи духовної сфери життєдіяльності суспільства і людини // Конституція України - Основний Закон суспільства, держави, людини: Наук-метод рекомендації: 2-е вид., - К., Вид-во УАДУ. - 1998. – 224 с.
110. Скуратівський В.А. Концептуальні засади гуманітарної політики // Вісник УАДУ. - 1996. - № 2. – С.
111. Скуратівський В.А., Палій О.М., Лібанова Е.М. Соціальна політика: Навч. посібник для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності “Державне управління”. - К.: Вид-во УАДУ. - 1997. – 360 с.
112. Соціальна експертиза в Україні: методологія, методика, дослід впровадження / за ред. Ю.І.Саєнка. – К.: Ін-т соціології НАНУ, 2000. – 194 с.
113. Соціальна медицина і організація охорони здоров'я: Підруч. / За ред. Н.І.Кольцової, О.З.Децик. – 2-е вид., перероб. і доп. – Івано-Франківськ, 1999.
114. Статистичний щорічник України за 2000 р. - С.465-477.
115. Трощинський В.П. Етнополітика держави // Україна: утвердження незалежної держави (1991 - 2001) / під ред. В.М.Литвина. – К.: “Альтернативи”, 2001. – С. 373 – 398.
116. Трощинський В.П. та ін. Європейський орієнтир етнонаціональної політики України. – Бюлетень Держкомнацміграції України. – 1999. - № 3. – 135 с.

117. Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. – К.: “Альтернативи”, 1999. – 352 с.
118. Українське суспільство 1994 – 2001. Результати опитування громадської думки. – К.: МІА – “Подія”, 2001. – 128 с.
119. Українсько-російські відносини: гуманітарний вимір: Наук. збірник. – К.: Націон. Ін-т укр.-рос. Відносин, 1998. – 156 с.
120. УСЕ – Універсальний словник-енциклопедія / Гол. ред. Ради член-кореспондент НАНУ М.Попович. – К.: Ірина, 1999, -
121. Філософія: Навч. пос. За ред. д. філос. н., проф. І.Ф.Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 584 с.
122. Церква і суспільство в Україні: проблеми взаємовідносин // Нац. Безпека і оборона. – 2000. - № 10. – С. 2- 65.
123. Чернецький Ю. Про шкідливість стереотипів // Уряд. кур’єр. – 2002. – 1 берез.
124. Чукут С.А. Генеза духовної культури (управлінський вимір). – К.: УАДУ, 1999. – 256с.
125. Чукут С.А. Духовна культура в гуманітарній політиці України // Програма “Україна - 2010”: Консолідація українського суспільства: реалії, перспективи: Науково-методичний посібник. - К.: Вид-во УАДУ, 1999. - С. 47-80.
126. Чукут С.А. Європейський досвід удосконалення культурної політики в контексті розбудови Української держави // Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура (теорія і практика). - Київ, 1999. - С. 25-43.
127. Чукут С.А. Основні аспекти реформування культурної політики в Україні в контексті світового досвіду //Збірник наукових праць УАДУ. - 1999. - № 2. - С. 164-169.
128. Чукут С.А. Охорона культурної спадщини як актуальна проблема сьогодення // Збірник наукових праць УАДУ. - 1999. - №1. - С. 92-96.

129. Чукут С.А. Реалізація державної культурної політики як пріоритетний напрям розвитку гуманітарної сфери // Україна: поступ у ХХІ століття: Науково-методичні поради лектору. - К.: Вид-во УАДУ, 2000. - С. 200-210.
130. Шморгун О. Основний зміст поняття “українська національна ідея” // Розбудова держави. – 1997. - № 6. – С. 10 –19.
131. Що таке світова спадщина? // Кур’єр Юнеско: Світова спадщина. Зберегти для нащадків. - листопад, 1997 р. - С. 31-33.
132. Ярменчук А.Д. Менеджеру здравоохранения. Теория искусства управления: В 2 ч. – Ч 1: Частные проблемы. – К., 1991. – с.
133. Anastasyev N. Cultural policies in post-Soviet Russia // World culture report 1998: culture, creativity and markets. - UNESCO Publishing. - P. 160-174.
134. Armstrong J.A. Ukrainian Nationalism. – New York & London, 1963. – P.20
135. First European Community framework programme in support of culture (2000-2004) // Official Journal of the European Communities. - С 359/29. - 23.11.98. - p. 29-42.
136. World culture report 1998: culture, creativity and markets. - UNESCO Publishing. - 488 p.